והרי **מאי**, מהי כוונת בית הלל באומרם "**כשעת הוצאה**"?

אילימא כשעת הוצאה מן העולם,(10) הרי כך אי אפשר לומר, משום דתיקשי:

ובמאי, כלומר: על איזה פרט מדברי בית שמאי שאמרו: "ילקה בחסר וביתר" נחלקו בית הלל?

אי בחסר — דהיינו שהוזל הפקדון משעת שליחות יד ועד שעת הוצאה מן העולם — הוא שאמרו בית שמאי "ילקה", והיינו שמשלם כשעת שליחות יד, ותאמר שנחלקו בית הלל לומר שמשלם כשעת הוצאה מן העולם —

כך הרי אי אפשר לומר, כי: **מי איכא למאן דאמר** [וכי יש מי שיסבור כדבר הזה]!? **והתנן: כל הגזלנין משלמין כשעת הגזילה**, ושעת שליחות יד היא שעת הגזילה, וודאי משלם הוא כיוקר שבשעת הגזילה, וכאשר אמרו בית שמאי.

ואי ביתר — שהתייקר הפקדון עד שעת הוצאה — הוא שנחלקו בית הלל לומר: כיוקר שבשעת הוצאה מן העולם הוא משלם,(11)

הרי אף כך אי אפשר לומר, כי: אם כן **היינו בית שמאי** שאמרו: "ילקה ביתר", והיינו שהוא משלם כשעת הוצאה מן העולם, ובמה נחלקו בית הלל עם בית שמאי!?

אלא פשיטא [בהכרח] ש"שעת הוצאה" דבית הלל, היינו **כשעת הוצאה מבית בעלים**, דהיינו בשעת שליחות היד, וללמדנו: לא ילקה בחסר ויתר, אלא כשם שבחסר משלם הוא כשעת שליחות יד, כך ביתר משלם הוא כשעת שליחות יד. מג-ב

וביאור מחלוקתם הוא:

בית שמאי מחייבים על שעת הוצאה מן העולם, משום ד"בהיא שעתא קא גזיל מינה", כיון שהוציאה מן העולם בידים.

קיא ב] רמי בר חמא ורב חסדא, במי שגזל ולא נתייאשו הבעלים ובא אחר ואכלו, ולדעת רמי בר חמא: הנגזל אינו יכול לתבוע אלא מן הגזלן ולא מן השני שאכלו, וביארו שם התוספות, שרמי בר חמא סובר, כיון שכבר יצא מרשות הנגזל על ידי גזילתו של הראשון, אינו יכול לתבוע מן השני, [לשונם שם בד"ה גזל: "דכיון שהוא לא גזלן אינו יכול לתובעו כלל, שהרי אין לגמרי ברשות מאריה, שהרי אינו יכול להקדישו, וגם הגזלן יכול לקנותו בשינוי מעשה"]; ואם כן הוא הדין בגזלן עצמו, אין הנגזל יכול לתבוע ממנו עבור ההיזק שעשה רק עבור הגזילה, ולכן משלם רק כשעת הגזילה; ובדעת רבה כתב שם, שהוא סובר כרב חסדא הסובר שם: "רצה מזה גובה, רצה מזה גובה", והיינו שיכול לתבוע גם מן השני; [ויש להעיר, שלפי הסוברים בטעמו של רבה שהוא אינו מטעם מזיק, אם כן בהכרח שאין כאן חיוב כלל מטעם מזיק ואפילו לרבה].

אך לשון הרמב"ן בעמוד ב הוא: "אלא תברא קא משמע לן [יש בזה חידוש], סלקא דעתין אמינא: כיון דאוקמה רחמנא לגזלה ברשות גזלן לענין אונסין, לענין מיקנא נמי קיימא ברשותיה, קא משמע לן".

10. כלומר: שהוציאו בידים מן העולם.

11. כלומר: ולפי פירוש זה, יהיה באמת הטעם משום דינו של רבה.

ואילו בית הלל אינם מחייבים על ההוצאה מן העולם, ואף שעשה כן בידים.

ואם כן תיקשי לרבה: **לימא** [האם נאמר] **רבה דאמר כבית שמאי**, ובית הלל אכן נחלקו עליו!? (1)

---

1. **הרחבה בדין חיובי תשלום מדין שומר לאחר ששלח בו יד:**

א. **כתב רבי עקיבא איגר** בתוספותיו למשניות כאן, שמכל הסוגיא נראה, שדין שולח יד לענין יוקרא וזולא, דינו הוא כמו גזלן דעלמא; שאם נשבר ממילא — דמשמע אפילו על ידי פשיעה — אחרי שהתייקר הפקדון הרי הוא משלם כשעת שליחות יד, ורק אם נשבר בידים ממש כי אז לפי רבה הוא משלם לפי שעת השבירה מדין מזיק, [כשיטת בעל "קות החושן" הובאה בהערה בעמוד א].

ותמה רבי עקיבא איגר: הניחא בגזלן דעלמא אין לחייבו לשלם כשעת פשיעה משום שגזלן אין לו דיני שומר, אבל זה ששומר הוא, אם כן למה לא יתחייב באיתבר ממילא כשעת פשיעה [או כשעת אבדן מן העולם על ידי הפשיעה] כמו שאר שומרים שהם משלמים כשעת הפשיעה [או כשעת אבידה שעל ידי פשיעה]!? **ותירץ**, שצריך לומר, כיון דנעשה גזלן פקע ממנו חיוב השמירה, וחייב רק מדין גזלן, וצ"ע.

ב. **ותמה על רבי עקיבא איגר ב"שיעורי רבי שמואל"** [אות רפג]: הרי ענין זה אם כלתה שמירתו של שומר משנעשה עליה גזלן, היא היא מחלוקתם של רבי ישמעאל ורבי עקיבא, וכפי שנתבאר לעיל מ ב לענין דעת בעלים בהשבת שומר, שלרבי עקיבא כלתה שמירתו של שומר, ולרבי ישמעאל לא כלתה שמירתו, והאיך לא הזכיר רבי עקיבא איגר, שדבריו תלויים במחלוקת זו!? וכבר עמד על זה ב"תפארת ירושלים" — הביאו הגר"ש — ונדחק לומר שכוונת רעק"א רק לרבי עקיבא.

ג. **וביאר רבי שמואל:** שבהכרח כוונת רבי עקיבא איגר היא: דבאמת לא פקע שם שומר ממנו, ומה שכתב רבי עקיבא איגר שפקע ממנו דין השמירה היינו דוקא לענין חיובי תשלומין דשומר, ומשום שהוא סובר, שכיון דחייל כאן תורת חיובי תשלומים דגזלן, לא שייך שיהיה כאן גם חיובי תשלומים מצד דין שומרים.

ד. **וראה עוד** בגליון רבי עקיבא איגר לשולחן ערוך [רצד א] גבי כופר בפקדון, שנעשה עליו גזלן, ומכל מקום מבואר שם בדבריו, שעדיין שומר הוא ואם נתייקר לאחר הכפירה, הרי הוא משלם כשעת פשיעה, וב"שיעורי רבי שמואל" אות שה ביאר את החילוק בין שולח יד בפקדון לכופר בפקדון, ראה שם.

ה. **כתב ה"חזון איש"** [ליקוטים סימן כ עמוד 488 ד"ה שומר, הובא בליקוטים הנדמ"ח]: "שומר ששלח יד אינו משלם רק כשעת שליחות יד, ואינו משלם את היוקר שהוקר אחר שליחות יד, וכדאמר: "לימא רבה דאמר כבית שמאי", ואם איתא דשולח יד לא פקע מיניה חיוב שומרין, **אלא שנתוסף עליו חיוב שומרים להתחייב באונסים** ומשלם יוקר כשעת הוצאה מן העולם **מדין חיוב שומרים**, אם כן אינו ענין להא דרבה; שהרי אפילו אם נאמר שלא כרבה, ואין הגזלן חייב על השבירה, **מכל מקום** [למה נחלקו בית הלל, והרי] **הכא השומר חייב מדין שומרים, ואפילו איתבר באונס משלם ארבעה**, וכל שכן בפשע, וכל שכן בשבר בידים, אלא ודאי חיוב שומרים פקע לאחר שנעשה גזלן".

ונראה מדבריו, שהוא אינו דן כרבי עקיבא איגר, שמלבד מה שמתחייב משום שליחות יד, יהיה חייב עוד מדין שומר; אלא הוא דן, אם

ומתרצת הגמרא: **אמר** ישיב **לך רבה**:

לעולם "כשעת הוצאה" — שאמרו בית הלל — היינו כשעת הוצאה מן העולם, ומיהו, לא כפי שסברה הגמרא, שמחלוקתם של בית הלל הוא ביתר, אלא: **ביתר כולי עלמא לא פליגי**, כלומר: לא ביתר נחלקו, וכשם שבית שמאי מחייבים ביתר משום מה שאמרתי, אף בית הלל מודו לזה — [2]

כי פליגי בחסר, [בחסר הוא שנחלקו], שבית שמאי מחייבים אותו כשעת שליחות יד, ואילו בית הלל אין מחייבים אותו אלא כשעת הוצאה מן העולם —

ודקשיא לך: וכי יש מי שיסבור שגזלן אינו משלם כשעת הגזילה!? לא תיקשי, שהרי אין אנו עוסקים בגזילה אלא בשליחות יד,[3] ובזה נחלקו:

בית שמאי סברי: שליחות יד אינה צריכה חסרון, ונעשה גזלן בשעת הגבהה ואף קודם שהוציאה וחיסרה, **וכי חסר** [הוזל] לאחר הגבהה **ברשותא דידיה** [דגזלן] **חסר**, כלומר: היות ותורת שליחות יד על ההגבהה לבדה, כבר נעשה עליו גזלן באותה שעה וכאילו חפץ שלו הוא שהוזל, ואילו הוא מתחייב למפקיד על ההגבהה שהיתה בשעת

מכח שליחות היד יהיה עליו חיוב אונסים מדין שומרים, וחיוב זה יהיה צריך לשלם כשעת אונסין.

ו. ולכאורה יש לנו להוכיח בסגנון ראייתו, גם שלא כפי שחשב רבי עקיבא איגר שיש עליו עוד חיוב מדין שומר; והיינו שאם יש חיוב כזה, מה יועילנו דבית הלל שלא כרבה, אכתי תיקשי: יתחייב מדין שומר; אך רבי עקיבא איגר לא הקשה בסגנון זה, אלא למה באיתבר ממילא בפשיעה אינו חייב אפילו לרבה; **וראה** מה שכתב **ב"אילת השחר"** מג ב ד"ה ועי'.

2. בפשוטו נראה — לפי מה שהגמרא מפרשת את טעם מחלוקתם בחסר, שהוא בדין שליחות יד אם צריכה חסרון — שלא מטעם אחד אמרו בית שמאי ובית הלל שילקה ביתר; כי לדעת בית שמאי הסוברים: "שליחות יד אינה צריכה חסרון", וכבר נעשה גזלן בשעת שליחות יד, אם כן סיבת חיובו ביתר הוא משום שהוציאה מן העולם בידים, שחייב הוא כרבה על שעת הוצאה מן העולם; ואילו לבית הלל הטעם הוא, כי "שליחות יד צריכה חסרון" ושעת החסרון היא שעת שליחות יד וגזילה, והרי הוא משלם כשעת הגזילה, ואין צורך לדינו של רבה.

3. כתב רש"י: "**כי פליגי בחסר, וקאמרי בית הלל: כשעת הוצאה מן העולם** ולא כשעת הגבהה, **ודקא קשיא לך**: והרי "**כל הגזלנין משלמין כשעת הגזילה**" ושעת הגזילה הלוא היא שעת ההגבהה ויתחייב כאותה שעה, לא קשיא, **דאי בגזילה ממש דגזלה מעיקרא**, כלומר: אילו היינו דנים פה בשאר אדם שגזל חפץ מבית בעלים ומתחילה בגזילה היא בידו, **הכי נמי** שהיה לנו לומר כיון שכבר נסתיימה גזילתו במה שהגביה את הפקדון, ישלם לעולם כאותה שעה, **אבל הכא דבהיתירא אתא לידיה** של שומר זה, ואם כן לא משום גזלן אתה בא לחייבו — שאין דין גזלן במי שמחליט לגזול חפץ שהגיע לידו בהיתר — **ומשום** דין "**שליחות יד" מחייבת ליה**, אם כן אין זה בהכרח שיתחייב משעה שהגביהה, **ובהא פליגי**: אם צריכה חיסרון ואז נסתיימה גזילתו רק בשעת חיסרון, ומשלם הוא כאותה שעה ולא משעת משיכה, או שאינה צריכה חיסרון, ואז שוה השומר לשאר אדם שגזילתו מסתיימת בשעת הגבהה, ומשלם הוא כאותה שעה".

היוקר, וכדין כל הגזלנין שהם משלמים כשעת הגזילה.(4)

ובית הלל סברי: שליחות יד צריכה חסרון, ועד שלא חיסרה והוציאה מן העולם, אינו נעשה עליה גזלן, **ואם כן כי חסר** [הוזל] **ברשותא דמריה חסר,** כלומר: חפץ של בעל הבית הוא שחסר, ואותו חסרון אין הוא יכול לגבות מן השומר שהרי בשעת היוקר עדיין לא נתחייב, ורק כשהוציאו מן העולם וחיסרו בשעת הזול, אז היא שעת הגזילה שלו, והרי הוא משלם כערך הפקדון באותה שעה.(5)

ומקשינן: **אלא הא דאמר רבא** [לעיל מא ב] **שליחות יד אינה צריכה חסרון, לימא** [וכי נאמר] **רבא דאמר כבית שמאי!?** שהרי הם הסוברים כמותו ששליחות יד אינה צריכה חסרון, ואילו בית הלל נחלקו וסוברים שהיא צריכה חסרון.

אלא מפרשת הגמרא את מחלוקתם באופן אחר, ואף לפי פירוש זה "שעת הוצאה" היינו מן העולם, ומיהו הוצאה זו אינה בדוקא הוצאה בידים אלא אף יציאה ממילא; ואף לפי פירוש זה מחלוקתם היא

ומבואר מדברי רש"י כאן, שהיות ושומר בהיתירא אתא לידיה, אין לחייבו מדין "גזלן" שבכל התורה; וכבר הובאו דברי רש"י אלו בהערות לעיל מא א [הערות 11 ו13], ושם נתבאר שאף שיטת התוספות היא שאין לחייב שומר מדין גזלן, אלא שיש אחרונים המבארים טעם אחר בזה, ולא משום "בהיתירא אתא לידיה" [ומיהו יש לעיין בזה מדברי רש"י לקמן מד א ד"ה דניחא ליה, דמשמע בפשוטו שיש חיוב גזלן בשומר בלי חידוש דין שליחות יד, וכן כתב ב"תרומת הכרי" סימן רצב בביאור דברי רש"י שם, וראה בהערות שם].

4. ביאור לשונות הגמרא: "ברשותא דידיה" ו"ברשותא דמרה" הוא, משום שגדר חיוב הגזלן באונסין הוא כלשון הגמרא בכמה מקומות: "**אוקמינהו רחמנא ברשותיה דגזלן**" לענין חיוב אונסין.

5. הנה לעיל בגמרא מא א מפרשת הגמרא בשני אופנים את המשנה שם [ששנינו: "המפקיד חבית אצל חבירו ולא יחדו לה בעלים מקום, וטלטלה"]:

האחד — והוא למאן דאמר שליחות יד צריכה חסרון — כש"נטלה על מנת לגוזלה", ופירשו התוספות: על מנת לגוזלה כולה לעצמו, וחיובו הוא משום "שליחות יד" [לשיטתם, שאין לחייב משום גזילה בשומר], והוא חייב על זה אפילו למאן דאמר: שליחות יד צריכה חסרון, משום שנטילת כולה לעצמו היינו "חסרון".

השני — והוא למאן דאמר שליחות יד אינה צריכה חסרון — כש"נטלה על מנת לשלוח בה יד", ופירשו התוספות שהגביהה על מנת ליטול ממנה מקצת [ועדיין לא נטל], וזו אינה חשובה שליחות יד שיש בה חסרון, הואיל ועדיין לא נטל את הרביעית; וביארו האחרונים שם, שאין הגבהת החבית כשבתוכה הרביעית חשובה חסרון [כמו נטילת כל החבית לעצמו], משום שהיא עדיין מעורבת בתוך הפקדון, ואין זה חסרון עד שיטלנה מתוך החבית.

ולפי שיטתם שהגבהת כל החבית לעצמו חשובה "חסרון" בעצם ההגבהה, אם כן בהכרח שאין אנו עוסקים בנטילת כל הפקדון לעצמו, שאם כן, הרי כבר נתחסר הפקדון בעצם ההגבהה, ואכתי תיקשי שיתחייב כשעת ההגבהה; אלא — לפי אוקימתא זו — המשנה

ב"חסר":

הכא במשנתנו **במאי עסקינן: כגון שטלטלה** — הגביהה[6] לחבית שהיתה אצלו בפקדון — כדי **להביא עליה גוזלות**, שאין ההגבהה חשובה שליחות יד אלא "שאילה שלא מדעת בעלים", **ובשואל שלא מדעת** בעלים — אם דין גזלן עליו — **קא מיפלגי** בית שמאי ובית הלל אם גזלן הוא:

בית שמאי סברי: שואל שלא מדעת גזלן הוי, וכי חסר, ברשותא דידיה [דגזלן] **חסר,** כלומר: כלומר: היות ותורת גזילה על ההגבהה לבדה, כאילו חפץ שלו הוא שהוזל, ואילו הוא מתחייב למפקיד על ההגבהה שהיתה בשעת היוקר, וכדין כל הגזלנין שהם משלמים כשעת הגזילה; וזו היא שאמרו בית שמאי: "ילקה בחסר".[7]

ובית הלל סברי: שואל שלא מדעת שואל הוי, ואם כן כי חסר ברשותא דמרה חסר, כלומר: חפץ של בעל הבית הוא שחסר, ואותו חסרון אין הוא יכול לגבות מן השומר שהרי בשעת היוקר עדיין לא נתחייב, ורק

עוסקת בהגבהת הפקדון על מנת לחסר מקצתו, ובזה אין כאן "חסרון" בעצם ההגבהה.

ב. ממה ששנינו במשנה: "משעת הוצאה" דהיינו הוצאה מן העולם, ומפרשינן לה כאן, שהוא משום שזו היא שעת החסרון, משמע לכאורה שבלי הוצאה מן העולם אין "חסרון", וכאשר כן היא שיטת כמה ראשונים [הובאו בהערות לעיל מא א] ולא כהתוספות שאפילו נטילת הדבר לעצמו מיקרי "חסרון"; ולשיטת התוספות יש לומר, שאין המשנה עוסקת בחבית משקה שהוא מגביהה על מנת לחסר מקצתה, שבזה באמת די היה בנטילת הרביעית מן החבית כדי להיחשב חסרון, ואין צריך "הוצאה מן העולם"; אלא הכא במאי עסקינן, בכל שאר פקדונות שהוא מגביה על מנת להשתמש בה תשמיש של חסרון, כגון להשתמש בבהמה ולהכחישה [דומיא דגמרא לעיל מא א], ובזה, שעת החסרון היא שעת הוצאה מן העולם של אותו חסרון.

6. ומשום שאף שואל שלא מדעת אינו חייב מדין גזלן אלא כשעשה מעשה קנין, כמבואר בראשונים לעיל מא א.

7. ואם תאמר: כיון שאנו באים ליישב לפי דעת הסובר: שליחות יד אינה צריכה חסרון, [וכדי שלא יימצאו דבריו כבית שמאי ולא כבית הלל]; אם כן למה לי טעמא ד"גזלן" הוי, תיפוק ליה משום "שליחות יד"; וכן תיקשי לבית הלל, אם כי "שואל הוי", מכל מקום ילקה בחסר משום "שליחות יד".

ולכאורה הטעם בזה הוא, משום שאפילו למאן דאמר: "שליחות יד אינה צריכה חסרון" מכל מקום צריך שיטלנה על מנת לחסרה, כמבואר בכל הראשונים לעיל מא א; ואם כן זה שנטלה על מנת שלא לחסרה, אין לחייבו מדין "שליחות יד".

אלא שיש מקום עיון בזה, שהרי בגמרא לעיל מא א, גבי רועה שהניח מקלו ותרמילו עליה שהוא חייב משום שליחות יד, מקשה הגמרא: "והא לא חסרה", ומכח זה רצתה הגמרא להוכיח ששליחות יד אינה צריכה חסרון, הרי שאם כי לא נתכוין לחסרה, הרי הוא חייב משום שליחות יד; ואם כן לכאורה מאי שנא טלטלה להביא עליה גוזלות מהניח מקלו ותרמילו על הבהמה!?

אך ראה בריטב"א שם בד"ה והא לא חסרה, שפירש שם, דאיירי כגון שהיה בדעתו להשתמש

כשיצא הפקדון מן העולם — ואפילו מאליו — זו היא שעת חיוב שלו, שהשואל חייב על יציאה מן העולם, והרי הוא משלם כערך הפקדון באותה שעה,(8) וזו היא שאמרו בית הלל: "כשעת הוצאה", ואינו לוקה בחסר.(9)

ומקשינן עלה: **אלא הא דאמר רבא: שואל שלא מדעת, לרבנן** [החולקים על רבי יהודה בבבא בתרא פח א] **גזלן הוי**, ואם כן משמע שהוא סובר כן, ולכן פירש את דעת רבנן כמותו, ואם כן **לימא רבא דאמר כבית שמאי!?**

ומכח קושיא זו מפרשת הגמרא את מחלוקתם באופן אחר:

אלא בשליחות יד עסקינן, ו"שעת הוצאה" היינו שעת הוצאה מבית בעלים, ומיהו "חסר ויתר" דמשנתנו, היינו: מה שחסרה הבהמה עצמה ומה שהותירה הבהמה עצמה, כלומר: "חסר" הוא: בהמה שהיתה — בשעת שליחות היד — טעונה צמר ונגזזה; ו"יתר" הוא: שהיתה ריקנית מולדות ונתעברה אצלו — (10)

והכא בשבח של גזילה — היינו הגיזות שנגזזו מהבהמה שהיתה טעונה בהם בשעת שליחות היד, והעוברים שנטענה בהם

זמן מרובה כדי חסרון, ואם לא כן לא היה מתחייב משום שליחות יד, כיון שאין דעתו לחסרה, ולכאורה לפי זה ניחא כאן, **וראה שם היטב בכל דבריו.**

וראה בחידושי הר"ן שם ד"ה והא לא חסרה, שנתקשה בגמרא שם למה יהא חייב כיון שלא נתכוין לחסרה, וראה מה שכתב שם לבאר בארוכה, ולפי דבריו יש לעיין; וראה עוד שם בריטב"א ד"ה והוינן מה שכתב בזה בשם הראב"ד; **וראה עוד** מה שהביא ב"שיטה מקובצת" כאן בשם הראב"ד, וצריך תלמוד.

8. הטעם שמשלם הוא כשעת האונס אם שואל הוא, כתב הריטב"א בד"ה אלא הב"ע: "ובית הלל סברי שואל הוי, ושואל לא מחייב עד שעת האונס, דברשותה דמרא קיימא"; והנה ראה בתוספות לעיל מא ב ד"ה חדא, שכתבו והוכיחו, ששואל מחייב משעת משיכה ולא משעת אונסין; אלא שלפי תירוצם שם, יתכן, ש"שואל שלא מדעת" שאני, והוא מתחייב משעת אונסין, ראה שם היטב.

9. לפי אוקימתא זו של הגמרא: מה ששנינו "כשעת הוצאה" בדברי בית הלל, אין הכוונה ליציאה מן העולם בידים, שהרי אף על האונס הוא חייב; ומיהו יש להסתפק — לפי הביאור שמבארת כאן הגמרא את משנתנו — אם מה שאמרו בית שמאי: "ילקה ביתר" הוא דוקא כשהוציאה בידים מן העולם, וכפי שפירשה הגמרא עד עתה; או שמא, כשם שלבית הלל הסוברים שלא נעשה עליו גזלן אלא שואל הוא, הרי הוא חייב כשעת הוצאה, אפילו אם לא הוציאה מן העולם בידים, שהרי יש לחייבו אפילו על אונסין כדין שואל; אם כן הוא הדין שלבית שמאי הוא חייב כשעת אונסין, כי אף שדין גזלן עליו, מכל מקום גם שם שואל עליו; וראה היטב בהערה 1.

10. כן פירש רש"י; ואילו הריטב"א פירש: "ומאי בחסר וביתר, בין שהיתה טעונה ומעוברת כששלח בה יד וחסרה אצלו, שנגזזה וילדה אצלו; ובין שהיתה ריקנית ונטענה ונתעברה ברשותו, דאיכא: יתר"; וראה במהרש"א שתמה על רש"י שפירושו דחוק, ולולי פירושו היה מפרש כפי שהובא בשם הריטב"א1; ובביאור דעת רש"י שלא פירש כן ראה מה שהובא בשם

הבהמה שהיתה ריקנית בשעת שליחות היד — **קמיפלגי:**

בית שמאי סברי: שבח גזילה דנגזל חוי, ו"לוקה" בה שולח היד, כי אינו זוכה בה; ויחזיר לבעלים הכל.

ובית הלל סברי: שבח גזילה דגזלן חוי, כלומר: הגיזות ש"נחסרה" מהם של הגזלן הוא, והוא יחזיר לבעלים את ערך הצמר כפי שהיה בשעת שליחות היד; והעוברים ש"ניתותרה" בהם הרי הם שלו, והוא מחזיר לבעלים בהמה ריקנית.

וטעמם של בית הלל הוא:

משום שאמרה תורה: "והשיב את הגזילה אשר גזל", ולמדנו: "אם כעין שגזל" יחזיר אותה כמות שהיא, ואם אין הגזילה כמות שהיא היתה בשעת גזילה לא "נשתנתה", לא יחזיר הגזלן, שה"שינוי קונה"; ולכן זכה הגזלן בכל אלו שהרי נשתנו משעת גזילה.

וטעמם של בית שמאי מתפרש בשני אופנים:

האחד: שינוי אינו קונה.

השני: קנס הוא שקנסו חכמים שלא יזכה ב"שבח", ואף ששינוי בכל מקום קונה.(11)

ונחלקו בית שמאי ובית הלל **בפלוגתא דהני תנאי** [במחלוקת התנאים הבאה], **דתניא:**

הגוזל את הרחל גזזה וילדה, משלם אותה ואת גיזותיה ואת ולדותיה, דברי רבי מאיר, וכדברי בית שמאי.

רבי יהודה אומר: גזילה חוזרת בעיניה [כפי שהיתה בשעת גזילה], וכדברי בית הלל.(12)

דיקא נמי, וכן יש לדייק מלשון משנתנו ש"חסר ויתר" היינו חסר ממש ויתר ממש, מדקתני: **בית שמאי אומרים ילקה בחסר וביתר, ובית הלל אומרים: כשעת הוצאה,** ולא אמרה המשנה "ילקה בזול ויוקר", הרי משמע שבאה המשנה להשמיענו שבחסר ויתר ממש ילקה —

ומסקינן: אכן **שמע מינה** כאשר פירשנו את מחלוקתם של בית הלל ובית שמאי!

שנינו במשנה: **רבי עקיבא אומר כשעת התביעה:**

דברי רבי עקיבא מתפרשים על פי התוספות

אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי

האחרונים ב"אוצר מפרשי התלמוד".

11. טעמם של בית הלל ובית שמאי נתבארו על פי הריטב"א; וכוונת הריטב"א בשני הטעמים שנתן בדעת בית שמאי, היא, שבדברי רבי מאיר — שהוא כשיטת בית שמאי, כמבואר בהמשך הענין — נסתפקו בגמרא בבא קמא צה א: "מאי טעמיה דרבי מאיר, משום דקסבר שינוי במקומו עומד, אן דילמא בעלמא שינוי קונה, והכא קנסא הוא דקא קניס [שלא יהא חוטא נשכר בגזילה ליטול את השבח, רש"י]".

12. פירש רש"י שם: משלם אותה ואת גיזותיה ואת ולדותיה: כל מה שנטל ממנה וכל מה שהשביחה; גזילה חוזרת בעיניה: כמות שהיא עכשיו ריקנית יחזירנה, ולא שבח הגיזה שהשביחה אצלו, ולא שבח הולד, דלא קניס רבי יהודה; אבל דמים שבשעת גזילה משלם, דליכא למאן דאמר: כל הגזלנים בציר משעת גזילה ישלמו".

עקיבא, האומר, ש"שעת התביעה" [לענין זול ואפילו כששברה בידים, ויוקר שלא בשבירה בידים] (13) היא השעה הקובעת, ולא שעת הגזילה כשיטת בית הלל ובית שמאי. (14)

ומכל מקום, **מודה רבי עקיבא, במקום שיש עדים** היודעים כמה היתה שוה בשעת שליחות יד או גזילה וראו ששלח בה יד או שגזלה הימנו, דמשלם כשעת הגזילה.

ומאי טעמא מודה הוא: משום **דאמר קרא: "לאשר הוא לו יתננו ביום אשמתו"**, ו"יום אשמתו" משמע:

אם תבעוהו והודה, שעל פי עצמו הוא מתחייב, יום זה הוא יום אשמתו, וכאותה שעה הוא מתחייב לשלם.

ובכלל זה, שאם יש עדים הוא מתחייב כשעת ראיית העדים, ומשום **דכיון דאיכא עדים, מההוא שעתא הוא דאיחייב ליה אשמה.**

אמר תמה **ליה רבי אושעיא לרב יהודה: רבי!** וכי **אתה אומר כן** שמודה רבי עקיבא במקום שיש עדים!?

והרי **הכי אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: חלוק היה רבי עקיבא אפילו במקום שיש**

---

13. נתבאר על פי התוספות, כפי שנתבארו דבריהם בתוספות הרא"ש; **וראה מהרש"א.**

14. **תוספת ביאור:**

נחלקו הראשונים בביאור כוונתו שלל רבי עקיבא:

א. **שיטת התוספות:** בכלל דברי בית שמאי, שאמרו: "ילקה בחסר וביתר" שני ענינים:

האחד: ילקה בזול וביוקר, וכרבה שאמר: "תברה או שתייה" משלם כשעת היוקר; ובזה לא נחלקו בית הלל עם בית שמאי.

השני: ילקה בחסר ויתר ממש, ובזה הוא שנחלקו בית הלל על בית שמאי.

ורבי עקיבא — לדעת התוספות כפירוש תוספות הרא"ש — אינו מתיחס למה שנחלקו ב"חסר ויתר" ממש, אלא למה שמודים בית הלל לבית שמאי, שמשלם הוא כשעת הגזילה אם הוזל לאחר מכן ושברה בידים או שנשבר מאליו, וגם סוברים הם, שאם נשבר מאליו והתייקר אין הוא משלם אלא כשעת הגזילה, ועל זה נחלק רבי עקיבא לומר שהולכים אחר שעת התביעה — בין בהוזל, ובין בהוקר ונשבר מאליו — ולא אחר שעת שליחות היד; ועל פי שיטתם נתבאר בפנים.

ב. **וכתב המהרש"א** על דבריהם: "ולא יקשה לך השתא, הא דפרכינן לעיל: "מי איכא למאן דאמר, והתנן כל הגזלנין משלמין כשעת הגזילה", דלרבי עקיבא הכא כיון דבהיתירא באת לידו, ליכא שעת גזילה עד שעת התביעה דמחייב ליה אשמה"; ולמדנו מדבריו שלא נחלק רבי עקיבא אלא בשליחות יד, ואף שמקור דברי רבי עקיבא: "לאשר הוא לו יתננו ביום אשמתו" אינו עוסק בשליחות יד כלל.

שיטת הרי"ף: רבי עקיבא על חסר ויתר ממש הוא שנחלק, וכך היא שיטתו: "כגון אם גזל רחל שאינה טעונה ונטענה אצלו וגזזה, ואחר כך תבעו בבית דין, גזילה חוזרת בעיניה, ואינו משלם לא את גיזותיה ולא את ולדותיה; אבל אם בשעה שתבעו בבית דין היתה טעונה, ואפילו שקדם וגזזה לאחר תביעה או ילדה, משלם אותה ואת גיזותיה ואת ולדותיה".

שיטת "**בעל המאור**": רבי עקיבא על חסר ויתר ממש הוא שנחלק, שלדעת בית הלל "בשעת שליחות בה, באותה שעה נעשה עליה

עדים!?

ומאי טעמא? משום **דאמר קרא:** "והשיב את הגזילה אשר גזל ... ושלם אותו בראשו וחמישיתו יוסף עליו, **לאשר הוא לו יתננו ביום אשמתו**", **ובי דינא** [ובית הדין] **הוא דקמחייבי ליה אשמה**, ולא ראיית העדים.

אמר ליה רבי זירא לרבי אבא בר פפא:

כי אזלת להתם, אקיף אסולמא דצור, ועול לגביה דרבי יעקב בר אידי, ובעי מיניה: אי שמיעא ליה לרבי יוחנן, הלכה כרבי עקיבא, או אין הלכה כרבי עקיבא, [כאשר תלך לארץ ישראל, תרבה לך את הדרך ללכת לשם דרך מעלות הר צור, שם מקומו של רבי יעקב בר אידי, ושאלהו: האם שמע מרבי יוחנן, אם הלכה כרבי עקיבא, או שאין הלכה כרבי עקיבא].

וכך עשה, **ואמר ליה** רבי יעקב: **הכי אמר רבי יוחנן: הלכה כרבי עקיבא לעולם!**

ומפרשינן: **מאי "לעולם"?**

אמר רב אשי: משום שני טעמים אמר רבי יוחנן לשון "לעולם":

א. **שלא תאמר, הני מילי היכא דליכא עדים, אבל היכא דאיכא עדים, לא;** אלא כך תאמר: אפילו במקום שיש עדים.

ב. **ואי נמי,** כלומר: ואמר רבי יוחנן: "לעולם" אף כדי להשמיענו את פסק ההלכה במי ששלח יד בפקדון **דאהדרה לדוכתא**(15) **ואיתברא** [שהחזירה למקומה, ואחר כך נשברה], שהוא חייב על השבירה כי עדיין גזלן הוא:

וכדי **לאפוקי מדרבי ישמעאל, דאמר: לא בעינן דעת בעלים** בהשבה, ולשיטתו הוא פטור מלשלם שהרי השיב את הפקדון למקומו — לכך **קא משמע לן** רבי יוחנן שאמר "לעולם" **דבעינן דעת בעלים** בהשבה והוא חייב, כי הלכה כרבי עקיבא אף בזו, וכמבואר לעיל מ ב ומא א, שנחלק בזה רבי עקיבא על רבי ישמעאל.

ורבא אמר: אין הלכה כרבי עקיבא, אלא **הלכה כבית הלל** וילקה בזול ויוקר.

מתניתין:

החושב לשלוח יד בפקדון, כלומר: האומר בפני שני עדים(16) שישלח יד בפקדון, ואף

גזלן, ללקנות שבחיה מאותה שעה ואילך, שכל הגזלנין משלמים כשעת הגזילה" ואילו לרבי עקיבא: "אינו נעשה גזלן לקנות שבח הגזילה שהם גיזותיה וולדותיה משעת שליחות יד עד שעת תביעה בבית דין, הילכך מה שגזז ומה שילדה משעה ששלח בה יד, קודם תביעה, הרי הוא לבעלים; ומה שגזז ומה שילדה לאחר שתבעו בבית דין על שליחות ידו בה, באותה שעה קנה שבחיה שהם גיזותיה וולדותיה, כגזלן, והרי הם שלו".

15. מסתבר שבלשון "לדוכתא" מתכוונת הגמרא לומר, שאפילו אם ייחדו לה הבעלים מקום, והחזירה למקומה, אפילו הכי צריך דעת בעלים, וכעין שאמרו לעיל מא א אליבא דרבי עקיבא: "לא מיבעיא לא יחדו [לה הבעלים מקום] דלאו מקומה היא, אלא אפילו יחדו [לה הבעלים מקום, והחזירה למקומה] דמקומה הוא, בעינן דעת בעלים".

16. נתבאר על פי רש"י.

א. ומה שכתב רש"י שצריך אמירה, כן כתבו

שלא הגביה ולא עשה קנין בפקדון.(17)

בית שמאי אומרים: חייב, ובברייתא בגמרא הוא נלמד מן הכתוב.

ובית הלל אומרים: אינו חייב עד שישלח בו

גם התוספות: "הך מחשבה הוי דיבור, כדיליף מ"על כל **דבר** [פשע]", וכן מחשבת פיגול נמי הוי בדיבור ולא בלב ...", וכן כתבו עוד ראשונים; ופירש הרמב"ן, שלכך נקט התנא "חושב", משום שהאומר לעשות ולא עשה קרוי "חושב"; וראה עוד מה שהובא בשם הריטב"א באות ב. אך ראה ברש"י בקדושין מב ב ד"ה לחייב על המחשבה, שכתב: "לחייב על המחשבה או על הדיבור, שאם אמר או חשב לשלוח יד בפקדון ...", והב"ח שם הרגיש בסתירת דברי רש"י.

ורבי עקיבא איגר הביא את דברי הרא"ש בהלכות ספר תורה [סוף סימן ג], שכתב: "והר"ר ברוך ז"ל נסתפק: אם צריך להוציא בשפתיו שהוא מעבדו לשם ספר תורה, או לשם תפילין, או סגי במחשבה ...; לפי שמצינו פיגול, דכתיב ביה "לא ירצה" ובעי דיבור, ותרומה ניטלת בלא דיבור רק במחשבה, ובשליחות יד כתיב: "על כל דבר פשע" והחושב לשלוח יד בפקדון חייב; הילכך, טוב הוא להוציא בשפתיו בתחילת העיבוד, ותו לא צריך"; וראה שם תוספת ביאור בכוונתו.

ב. ומה שכתב רש"י: "אמר **בפני עדים**", תמה על זה הרש"ש: לא ידעתי למאי הצריך עדים, דנראה פשוט, דאפילו הודה מעצמו שאמר לשלוח יד בפקדון, יתחייב לבית שמאי; וראה שם מה שהוסיף בזה.

והריטב"א כתב: "והא דקרי ליה מחשבה ["החושב", אף שצריך דיבור], משום דלא צריך לומר כן בפני עדים, אלא אפילו בינו לבינו, ושמעו עדים מעצמן מאחרי הכותל, או שהודה בדבר ...; ויש אומרים, דלבית שמאי צריך שיאמר כן בפני עדים, ואין זה נכון"; וראה ב"ברכת אברהם" שנתן טעם למה צריך שיהיה בפני עדים, ראה שם.

17. א. לשון רש"י הוא: "אמר בפני שנים אטול פקדונו של זה לעצמי"; ופשטות לשון רש"י משמע, שהנוטל פקדון שלם של חבירו לעצמו, אי אתה יכול לחייבו אלא מדין שליחות יד, שהרי בחושב "לשלוח יד" בפקדון אנו עוסקים, וכן הוא באמת לפי מה דמשמע מרש"י לעיל ד"ה כי פליגי, וכפי שנתבאר בהערות שם; אלא שמדברי רש"י לקמן מד א ד"ה דניחא ליה לא משמע כן [וכפי שכבר נזכר בהערה שם], וכן דעת ה"תרומת הכרי" בסימן רצב בשיטת רש"י.

ולפי שיטתו יש לומר, שאם כי אם הגביה על מנת ליטול את כל הפקדון לעצמו אין אנו צריכים לחידוש דין שליחות יד, ומדין גזלן יש לחייבו, מכל מקום לענין לחייבו במחשבה צריכים אנו לתורת שליחות יד שבזה, שהרי רק ב"שליחות יד" חידשה תורה שמחשבה כמעשה, ושפיר כתב רש"י; **וראה** "אוצר מפרשי התלמוד" על לשון רש"י זה.

ב. לעיל בהערות מא א [ונזכר גם בהערות בעמוד זה] הובאה מחלוקת הראשונים אם כשגזלה כולה נחשבת הגזילה עצמה כ"חיסרון", ויש ראשונים החולקים שם על תוספות, וסוברים, שאין זה "חסרון"; והנה כתבו הראשונים [הובא בהערות שם], שאין חיוב בשליחות יד אפילו לבית הלל אלא כשחשב על מנת לחסרה, ואם כן, הרי פשוט שאין חייב לבית שמאי עד שיחשוב לחסר; ולפי זה: ממה שכתב רש"י שהחושב "אטלנה על מנת ליטול את הפקדון לעצמי", שהוא חייב משום חושב לשלוח יד בפקדון, יש ללמוד שהוא סובר כהתוספות, שנטילת הפקדון לעצמו הרי זה "חיסרון".

יד,[18] **שנאמר: "אם לא שלח ידו במלאכת רעהו".**

הטה את החבית שקיבל לשמירה, **ונטל הימנה רביעית** יין, **ונשברה, אינו משלם אלא** את דמי **הרביעית** שנטל, אבל על שאר החבית אינו חייב, כי אין שליחות יד מחייבת אותו על כל החבית, אלא אם כן עשה בה מעשה קנין בכולה על מנת ליטול ממנה רביעית.

אבל אם **הגביהה** שהיא מעשה קנין, **ונטל הימנה רביעית** שהיא "שליחות יד", **ונשברה** שהוא אונס, הרי זה **משלם דמי כולה**, שהשולח יד בפקדון נעשה גזלן על כל הפקדון, וחייב לשלמה, ומתחייב באונסין.[19]

גמרא:

שנינו במשנה: החושב לשלוח יד בפקדון, מד-א

---

18. עיקר מה שנחלקו בית שמאי ובית הלל הוא, שלבית שמאי די במחשבה לבד בלי מעשה קנין, ולבית הלל צריך שיעשה מעשה קנין, ובשעת הקנין יחשוב לחסר את הפקדון, ואם לא חשב בשעת קנין לחסר את הפקדון, אין זו שליחות יד, כמבואר בהערות לעיל מא א; ושם נתבאר גם מה הוא הנקרא "חסרון", ויש בזה שיטות שונות כמבואר שם בהרחבה.

ב. ב"משך חכמה" פרשת משפטים כא ז, על הפסוק: "אם לא שלח ידו במלאכת רעהו", הביא את לשון המכילתא: "שבית שמאי מחייבים על מחשבת הלב בשליחות יד, שנאמר: "על כל דבר פשע", ובית הלל אין מחייבין אלא **משעה** ששלח בה יד, שנאמר: "אם לא שלח ידו"; ולמד מזה ה"משך חכמה", שאף לבית שמאי אין מחייבים אותו על המחשבה אם לבסוף לא שלח ידו, אלא אימת מחייבים אותו על המחשבה, אם רואים אנו ששלח בה יד אחרי כן, ומחשבתו בא לידי מעשה, בזה אנו אומרים דמשעת מחשבה כבר התחייב באונסין דאיגלאי מילתא דמן המחשבה הוה ליה כמו גזלן, אבל אם לא שלח בה יד לבסוף, דמחשבתו לא בא לידי מעשה, אינו חייב על המחשבה בלחוד, והוי כמו עבירה שבין אדם למקום, ועל זה חלקו בית הלל שאינו חייב אלא **משעה** ששלח בה יד; אך מדברי התוספות לעיל ד"ה לימא רבה דאמר כבית שמאי, אין נראה כן, וכפי שכתב ב"משך חכמה" שם, הובאו דבריו בהערות שב"חברותא" על התוספות.

19. רוב הראשונים לומדים את המשנה כפשוטה, שאם נטל הימנה רביעית הרי הוא חייב על כל החבית [ואם חשב ליטול הימנה רביעית, מתבאר בגמרא שזה תלוי במחלוקת אם "שליחות יד צריכה חסרון", מלבד ביין שמקצת היין משתמר יותר התוך החבית, שבזה כולם מודים שאין צריך שיחסר].

אך הראב"ד בהשגות [גזילה ב יג] מפרש את המשנה באופן אחר; ולדעתו, אם הגביה את החבית כשהיתה דעתו מתחילה ליטול ממנה רק רביעית, אין הוא מתחייב על כל החבית; ופירוש המשנה הוא: "כגון שהגביהה לחבית על מנת לגזול את כולה, ולא נטל **עכשיו** אלא רביעית שהוא חייב בכולה; ואמר שמואל: "לא נטל נטל ממש אלא אפילו לא נטל ואפילו למאן דאמר: "שליחות יד צריכה חסרון", ונטל רביעית דקתני, רבותא קאמר, דסלקא דעתין אמינא: כיון דלא נטל אלא רביעית בטלה ליה מחשבתו קמייתא, ולא מיחייב אלא ברביעית, קא משמע לן"; וראה על שיטת הראב"ד — שהיא מוקשית בפשוטו מכמה סוגיות — ב"ספר המפתח" שם, ועוד ב"חידושי רבי שמואל" סימן כו בענין